

УДК 373.5.016:821.161.2.09]:37.091.32(091)(477)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/29.209326>

Наталія ГОГОЛЬ,
orcid.org/0000-0003-0780-6237
кандидат педагогічних наук, доцент,
докторант відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки
Національної академії педагогічних наук України
(Київ, Україна) natashagogol75@gmail.com

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Зазначено, що в умовах сучасної модернізації шкільної літературної освіти на гуманістичних засадах набуває актуальності проблема обґрунтування культурологічних основ змісту шкільної літературної освіти. У статті розкрито проблему реалізації культурологічного підходу до навчання української літератури в історико-педагогічному дискурсі кінця ХХ – початку ХХІ століття. Визначено продуктивні надбання українських учених-методистів (Н. Волошиної, Є. Пасічника, Б. Степанюшина) з проблеми міжмистецької взаємодії в шкільній літературній освіті. Актуалізовано погляди учених щодо навчання української літератури з урахуванням ідей культурологічного підходу. Доведено, що провідними ученими-методистами було представлено науково обґрунтовану методику комплексного використання суміжних видів мистецтва як дієвих засобів реалізації культурологічного підходу на уроках української літератури. На основі аналізу науково-методичних праць учених-методистів визначено доцільність використання мистецтва кіно на уроках літератури. Доведено, що запропоновані ученими-методистами оптимальні форми, методи й прийоми роботи з аудіовізуальними засобами навчання на основі діалогічної взаємодії суміжних мистецтв сприяють осягненню учнями літературного твору як унікального тексту культури, періоджерела для народження кіномистецького образу; усвідомленню законів творення образів у суміжних видах мистецтва, розумінню специфіки використання засобів кіномови в літературному тексті; поглибленню знань літературознавчого й мистецтвознавчого характеру, формуванню вмінь аналізувати й інтерпретувати літературні твори в мистецькому контексті; здійсненню естетичного впливу на особистість учнів-читачів. Доведено, що теоретико-методичні настанови вчених з означеної проблеми стали базовою основою для конструктивно-критичного переосмислення проблеми культурологічної спрямованості змісту шкільної літературної освіти у ХХІ столітті.

Ключові слова: урок української літератури, мистецтво слова, культурологічний підхід до навчання української літератури, суміжні види мистецтва, аудіовізуальні засоби навчання, мистецтво кіно, науково-методичні праці вчених кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Nataliya HOHOL,
orcid.org/0000-0003-0780-6237
Candidate of Pedagogical Sciences (PhD), Assistant Professor,
Doctoral Student at the Department of History and Philosophy of Education
of Institute of Pedagogy
of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
(Kyiv, Ukraine) natashagogol75@gmail.com

CULTUROLOGICAL APPROACH TO UKRAINIAN LITERATURE TEACHING IN THE HISTORICAL AND PEDAGOGICAL DISCOURSE OF THE END OF THE XX – BEGINNING OF THE XXI CENTURY

The article deals with the substantiation of culturological bases of the school literary education content that is of great importance today in the conditions of modern modernization of the school literary education on humanistic principles. The problem of the culturological approach implementation to Ukrainian literature teaching in the historical and pedagogical discourse of the end of the XX – beginning of the XXI century is revealed. The author determines the effective achievements of Ukrainian methodologists (N. Voloshyna, Ye. Pasichnyk, B. Stepanyshyn) on the problem of the inter-art interaction in school literary education. The main attention is paid to the views of researchers on the teaching of Ukrainian literature, taking into account the ideas of the culturological approach. The study characterizes the scientifically substantiated technology of using related arts as an effective means of introducing a culturological approach in the lessons of Ukrainian literature represented by leading methodologists. The expediency of using the cinematography in literature classes is

determined based on the analysis of methodologists' scientific and methodological works. The author argues that the effective forms and methods of working with audiovisual teaching aids on the basis of dialogic interaction of related arts proposed by scientists-methodologists contribute to the students' comprehension of a literary work as a unique text of culture, the first source for the birth of cinematic image; to the understanding of the laws of image creation in related arts and the specifics of the cinema language use in a literary text; to the deepening of literary and artistic knowledge, the skills of analysis and interpretation of literary works in the artistic context; to the aesthetic impact on students-readers. Theoretical and methodological guidelines of researchers on this issue became the basis for a constructive and critical rethinking of the culturological orientation of the school literary education content in the XXI century.

Key words: *Ukrainian literature lesson, art of words, culturological approach to teaching Ukrainian literature, related arts, audio-visual teaching aids, cinematography, scientific and methodical works of scholars of the late XX – the beginning of the XXI century.*

Постановка проблеми. Навчання літератури потребує глибокого осмислення духовної цінності й поетики літературних явищ і фактів у контексті української та світової культури, зокрема вивчення літературних творів у зв'язках з іншими видами мистецтва. В умовах гуманітарної парадигми шкільної літературної освіти дедалі глибше усвідомлюється важливість комплексного підходу до використання культуротворчого впливу кіномистецтва на формування молодого особистості.

Кіномистецтво як вид художньої творчості за допомогою кінематографічної техніки, оперуючи рухомим зображенням і звуком, відтворює реальну дійсність у художніх і художньо-документальних образах, стає дієвим способом для передачі емоцій через безпосереднє сприйняття образів, мови, міміки й жестів героїв. Кіномистецтво, синтезуючи в собі художній досвід літератури, театрального, образотворчого й музичного мистецтв, має свої особливості й специфіку, наділене власними зображально-виражальними засобами, серед яких головними є фотографічна природа рухомого в часі зображення та монтаж.

В Україні у кінці ХХ – на початку ХХІ ст. серед словесників поживався інтерес до використання на уроках літератури суміжних видів мистецтв, художній твір розглядався як витвір словесного мистецтва у взаємодії та діалозі з іншими видами мистецтва (образотворче мистецтво, музика, кіномистецтво, мистецтво театру тощо). Культурологічний підхід у шкільній літературній освіті поступово набував системності, ставав визначальним у методиці викладання предметної методики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему використання мистецтва кіно як засобу підвищення ефективності навчання досліджували філософи (В. Андрущенко, В. Блудова, Г. Заїченко, І. Кальний, В. Лозовий, Б. Мейлах, І. Надольний, Н. Осипова, Є. Подольська, М. Храпченко), психологи й педагоги (С. Архангальський, З. Аболіна, Т. Абрамова, Б. Баєв, В. Балашов, В. Беспалько, М. Духовна, Д. Ляшенко, Д. Полторак, Л. Прессман, Є. Соловйова, Б. Толль, Л. Чашко,

С. Черепинський та інші). Досвід роботи з кіномистецтвом на уроках української літератури узагальнено в працях українських методистів Т. Бабійчук, Б. Буяльського, Н. Волошиної, П. Гудими, С. Жили, С. Комендант, А. Коржупової, Л. Кулінської, С. Мельничука, О. Непорожного, Є. Пасічника, А. Плахової-Модестової, С. Пультера й інших учених.

Обґрунтування культурологічних основ змісту шкільної літературної освіти на основі міжпредметної та міжмистецької взаємодії актуалізовано в науково-методичних працях сучасних українських учених, а саме: А. Вітченка (формування інтерпретаційної компетенції під час вивчення драматичних творів), Н. Волошиної, А. Градовського (взаємозв'язки української літератури й зарубіжної/світової літератури), В. Гладішева (компаративне вивчення художніх творів, культурологічний контекст аналізу художнього твору), Г. Токмань (діалогічне прочитання художніх творів з екзистенціальною філософією), Т. Яценко (вивчення української літератури в старших класах у мистецькому контексті) тощо.

Фаховий інтерес для нас становлять наукові розвідки Т. Яценко, в яких ученою на основі визначення тенденцій розвитку предметної методики досліджено еволюцію методичних позицій провідних учених другої половини ХХ – початку ХХІ століття (П. Волинський, Т. і Ф. Бугайки, О. Бандура, Н. Волошина, С. Жила, Є. Пасічник, Б. Степанишин, С. Пультер та інші) в контексті різних підходів до їхнього використання в практиці роботи загальноосвітніх навчальних закладів (Яценко, 2016). Ученою осмислено науково-методичний доробок фундаторів методики викладання української літератури як значного арсеналу цінних педагогічних ідей для сучасного освітнього процесу.

Виділення невирішених завдань дослідження. Широке проблемне коло науково-методичних ідей учених кінця ХХ – початку ХХІ століття щодо реалізації культурологічного підходу засобами міжпредметної та міжмистецької взаємодії

не є об'єктом системного дослідження сучасними вченими. Відтак, відповідно до компетентнісних орієнтирів сучасної шкільної літературної освіти, актуальності набула об'єктивна потреба в ретроспективному аналізі, актуалізації та творчій реалізації нагромадженого прогресивного методичного досвіду в практиці навчання української літератури на культурологічних засадах.

Мета статті – розкрити теоретичні й практичні основи реалізації культурологічного підходу до навчання української літератури в закладах загальної середньої освіти засобами міжмистецької взаємодії, представлені в науково-методичних працях провідних учених кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу. Важливо зазначити, що розгляд методичних надбань вітчизняної педагогічної науки в історичному аспекті засвідчує послідовне запровадження інформаційних технологій у загальноосвітніх навчальних закладах, яке співвідносилось з використанням технічних засобів навчання (діафільми, діапозитиви, навчальні кінофільми, звукові посібники, навчальні телепрограми), успішно застосованих вчителями у 60-ті – 70-ті рр., а також у 80-ті – 90-ті рр. ХХ ст., – з перших зразків мультимедійного арсеналу до комп'ютерного обладнання з програмним забезпеченням. На початку третього тисячоліття завдяки стрімкому розвитку нових інформаційно-комунікаційних технологій і системі мас-медіа медіаосвіта стала одним із головних чинників забезпечення відкритості освіти щодо сучасних швидко змінюваних знань. Т. Яценко переконана, що «стрімкий розвиток медіаосвітніх ресурсів безперечно вказує на тенденційний характер застосування інформаційних технологій у шкільному навчанні, зокрема й літературному» (Яценко, 2016: 265).

Варто наголосити, що в 60-х рр. ХХ ст. було відкрито нову сторінку в методиці: в шкільній практиці поступово починає використовуватись телебачення. Відтепер питання навчального кіно на заняттях з української літератури завжди було в полі зору відомих учених-методистів. З-поміж науково-методичної друкованої продукції, в якій викладався досвід використання навчального кіно на уроках літератури, першими в другій половині ХХ ст. були статті Б. Буяльського, П. Гудими, С. Комендант, А. Коржупової, Л. Кулінської, В. Лутаєнка, С. Мельничука, О. Непорожного, Є. Пасічника, А. Плахової-Модестової, С. Пультера, Л. Чашка, С. Теслі й інших авторів. Учені розглядали організаційні, психолого-педагогічні передумови використання навчального кіно; розробляли нові шляхи інтенсифікації навчаль-

ного процесу на основі міжмистецької взаємодії; визначали функції, роль і місце мистецтва кіно в умовах шкільної літературної освіти; окреслювали методичні вимоги щодо відбору кінематографічних стрічок у процесі роботи над текстом художніх творів; розробляли методику комплексного застосування екранних, звукових та аудіовізуальних посібників на уроках літератури й у позакласній діяльності тощо.

Проте огляд фахової методичної літератури й періодики з 1950 по 1990 рр. (журнал «Українська мова і література в школі» або «Дивослово») засвідчив, що в другій половині ХХ ст. вчителі-словесники на уроках літератури вкрай рідко зверталися до потенціалу цього виду мистецтва, яке завдяки технічним досягненням могло стати надійною опорою у формуванні художньої культури й естетичних смаків школярів.

Починаючи з кінця ХХ ст. розпочався період бурхливого розвитку інформаційного простору, науки, культури й мистецтва. У цей час з'являлися нові художні твори, здійснювалися ґрунтовні літературознавчі відкриття, публікувалися цікаві й пізнавальні відомості про життєвий і творчий шлях письменників, екранізувалися літературні твори митців слова тощо. Провідні учені-методисти, дослідники, передові вчителі-словесники переконливо доводили, що використання на уроках літератури кіномистецтва сприятиме розширенню загального кругозору учнів, поглибленню їхніх літературознавчих і мистецтвознавчих знань, розвитку естетичних оцінних суджень, формуванню культурної компетентності.

Проблема використання кіномистецтва на уроках української літератури в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. знайшла своє відбиття в науково-методичних працях учених-методистів Н. Волошиної, Є. Пасічника, Б. Степанишина. Провідними ученими було представлено науково обґрунтовану методику комплексного використання суміжних видів мистецтва як дієвих засобів реалізації культурологічного підходу на уроках української літератури.

Прилучення учнів до мистецтва кіно на уроках літератури, на думку вчених-методистів, має здійснюватися за допомогою використання екранних, звукових та аудіовізуальних посібників і необхідне на різних етапах уроку: під час вивчення нового матеріалу, на етапі закріплення, повторення, узагальнення та систематизації знань учнів тощо. Так, Є. Пасічник вважав, що екранні посібники відіграють важливу роль у підвищенні ефективності викладання літератури. «Кінофільми й діафільми, – зазначав учений, – допоможуть пере-

нестись у музей, познайомитися з його експозицією, побачити документи, фотографії, скульптурні зображення письменника, його особисті речі, чого не можна зробити на звичайному уроці літератури» (Пасічник, 2000: 364). Н. Волошина ознайомлення учнів із мистецтвом кіно радила проводити у формі перегляду фільмів-екранізацій тих літературних творів, що вивчаються в школі, вважала, що «в комплексі з уроками літератури кіномистецтво сприяє розвитку творчої уяви, становленню світогляду, формуванню моральних якостей школярів» (Наукові основи методики літератури, 2002: 209). Б. Степанишин акцентував на діалогічній взаємодії художньої літератури й мистецтва кіно на уроках української літератури, підкреслював необхідність використання суміжних видів мистецтва в процесі роботи над текстом художнього твору з метою посилення емоційного впливу на особистість учня (Степанишин, 1995).

Екранні посібники учені-методисти (О. Бандура, Н. Волошина, Є. Пасічник, Б. Степанишин) радили використовувати на вступних заняттях із метою введення учнів у відповідну історичну епоху, створення необхідної психологічної атмосфери на уроці, з'ясування історії написання художнього твору; під час вивчення життєвого й творчого шляху письменника; в процесі роботи над текстом художнього твору; на підсумкових заняттях, у процесі опитування учнів, проведення письмових робіт на основі переглянутого кіно, діафільму чи телепрограми (Наукові основи методики літератури, 2002: 209; Пасічник, 2000: 364).

Водночас методисти застерігали вчителів від переобтяження уроку літератури екранною наочністю, що може позначитися на погіршенні засвоєння учнями літературного твору; виокремлювали фактори, від яких залежить використання екранних посібників, а саме: якість екранного унаочнення, уміння вчителя демонструвати ці засоби в єднанні зі словом, знання педагогом техніки використання екранних засобів унаочнення тощо. Учені-методисти наголошували на важливості ознайомлення учнів на уроках української літератури з фільмами, що мають навчальний характер, радили здійснювати перегляд таких фільмів повністю, оскільки їхній матеріал відповідає вимогам шкільної програми. Використання на уроках фільмів науково-популярного характеру, ігрових фільмів, на думку вчених, вимагає дотримання методики їхнього застосування на уроці залежно від дидактичної мети, з якою вони демонструються – як ілюстрація та конкретизація вивченого матеріалу чи як джерело нових знань. Фрагменти фільму можуть вкраплятися в розпо-

відь, бесіду, лекцію вчителя, водночас відігравати роль своєрідного зорового опертя.

Учені підкреслювали необхідність використання на уроках літератури навчальних науково-популярних фільмів про українських письменників («Остап Вишня», «Максим Рильський») і фільмів-екранізацій п'єс («Украдене щастя») з подальшим обов'язковим обговоренням сприйнятого. Так, наприклад, Б. Степанишин після демонстрації на уроці фільму «Михайло Коцюбинський» пропонував використати наступні орієнтовні запитання: 1. Чим вражає портрет письменника? 2. Опишіть зміст картини С. Бутника «Коцюбинський слухає лірника» й висловіть своє ставлення до зображеного. 3. Що нового ви дізналися про письменника з репродукції картини Л. Стіля «Обшук на квартирі М. Коцюбинського у Вінниці»? (Степанишин, 199: 135). Учений підкреслював, що в центрі уваги вчителя на уроці літератури має бути слово, використання технічних засобів навчання розглядав лише як допоміжний засіб, наголошував на важливості використання після перегляду фрагменту фільму запитань і завдань, заздалегідь розроблених як учителем, так і самими учнями.

Провідні вчені-методисти обстоювали думку про важливість роботи над фільмами-екранізаціями після прочитання, осмислення учнями мистецтва слова на етапі формування в них естетичної оцінки літературного твору. Так, Є. Пасічником було запропоновано наступну структуру уроку української літератури з використанням фільмів-екранізацій:

- 1) вступне слово вчителя;
- 2) робота учнів над текстом художнього твору;
- 3) підготовка учнів до сприймання екранного матеріалу;
- 4) демонстрація кінофільму чи його окремого фрагменту;
- 5) бесіда з учнями про кінематографічне втілення художніх образів;
- 6) підведення вчителем підсумків уроку;
- 7) завдання додому (Пасічник, 2000: 367).

Структура кіноуроку, запропонована Б. Степанишином, складалася з наступних етапів:

1. Виявлення в учнів знань із попередньої теми.
2. Вступне слово вчителя про письменника й літературну першооснову фільму, що має демонструватися.
3. Перегляд фільму.
4. Відповіді на запитання щодо змісту фільму.
5. Обговорення переглянутої кінострічки.
6. Повідомлення домашнього завдання (Степанишин, 1995: 136).

Порівняльний аналіз художнього твору й фільму допоможе дітям глибше збагнути й усвідомити коло питань, порушених у художньому творі. «Тільки тоді, – зазначала Н. Волошина, – коли учні познайомляться з текстом і сюжетом літературного твору, можливий перегляд і робота по обговоренню його екранізації» (Наукові основи методики літератури, 2002: 209). Водночас учена наголошувала на важливості розвитку самостійних суджень учнів, що сприятиме кращому розумінню загальних і специфічних особливостей мистецтва слова й кіно, формуватиме в школярів уявлення про композиційну побудову художнього твору й фільму-екранізації, про послідовність і причинність подій, супідрядність епізодів і сцен, про взаємодію героїв тощо (Наукові основи методики літератури, 2002: 209).

Водночас учені-методисти послідовно нагадували, що жодна екранізація не може замінити читання літературного твору, оскільки завдяки специфічним засобами вираження та можливостям зображення життя мистецтво кіно не може охопити всіх елементів художньої структури красного письменства. Так, Є. Пасічник акцентував на відмінностях у потрактуванні художніх творів засобами кіномистецтва. Учений наводив приклади зміщення композиційних елементів, відтворення підтексту, неадекватного авторському задуму, невідповідності окремих образів, подій, героїв (наприклад, кінофільми «Fata morgana», «Земля», «Лісова пісня» тощо), підкреслюючи, що «на екрані ми бачимо однозначно зримий матеріальний образ, проте як художні образи, створені письменником, мають багатозначний зміст і різноплановість сприймання» (Пасічник, 2000: 366). Отже, художні фільми за текстами літературних творів письменників методисти розглядали не як ілюстрації до художніх творів, а як самостійний твір мистецтва, своєрідне відтворення, творче переосмислення словесного образу засобами кіномови (монтажу, ракурсу, музики, тиші тощо). Поступово учні розуміли, що спільність словесного й екранного образів полягає в методі впливу на читача, що відбувається через створення зорових, візуальних образів, здатних генерувати художні смисли.

Під час проведення кіноуроків, на переконання Б. Степанишина, має відбуватися демонстрування художніх, науково-документальних кінострічок чи діафільмів. У навчально-методичних посібниках учені-методисти надавали методичні рекомендації щодо демонстрації художньо-документальних кінофільмів на уроках української літератури. Так, наприклад, проведення кіноуроку має розпо-

чинатися вступом-інструктажем, на якому вчитель стисло подає інформацію про вихідні дані фільму (рік виходу, обсяг, прізвища режисера, оператора, акторів, використані документальні кадри, меморіальна частина фільму тощо). Також учитель інформує учнів про те, на які моменти варто звернути увагу під час перегляду фільму (роль слова у творенні образу, інтер'єр і його функції, музика та її місце у фільмі, ступінь перевтілення акторів, входження в образ тощо), яку інформацію записати в робочий зошит, яким чином фіксувати свої спостереження та враження від сприйнятого тощо. Робота над переглянутою кінострічкою має завершуватися написанням учнями рецензії або відгуку.

Обговорення художніх фільмів Б. Степанишин радив проводити на наступному уроці літератури, навчальних і документальних – на поточному уроці, а перегляд діафільмів, на думку методиста, не потребує обов'язкового обговорення. Учений стверджував, що на основі переглянутого діафільму учні мають виписати до «Літературного зошита» основні дати, місця перебування митця, прізвища друзів, однодумців, людей, що вплинули на формування таланту письменника, видатних особистостей тощо, а також назви його художніх творів та інші важливі факти з життя митця (Степанишин, 1995: 94–95).

Розглядаючи кіномистецтво як «принцип створення загальної моделі художнього аналізу фільму й твору літератури», учені-методисти пропонували школярам виконати завдання, спрямовані на оцінювання, творче осмислення та інтерпретацію суміжних видів мистецтва, наприклад: поділитися враженнями після перегляду кінофільму, усвідомити втілену в кіномистецтві проблематику й авторську концепцію, зробити відповідні узагальнення; визначити художню закономірність побудови фільму на основі детального аналізу окремих його частин (кадрів, сцен, епізодів); оцінити майстерність втілення авторської ідеї, словесного образу засобами кіномови, довершеність екранізації, зіставити художній твір письменника з його кіноверсією; досягнути авторську концепцію (систему ідейно-естетичних поглядів художника) у внутрішньому русі сюжету, в смислового значенні зображених фактів, у зіткненні умонастроїв героїв; обґрунтувати власне ставлення до авторського світосприймання. Пропоновані завдання, на наш погляд, призвичаюють учнів аналізувати концепцію творчого колективу, бачити логічність чи алогічність розвитку авторських думок, усвідомлювати трансформацію літературного тексту кінематографічними засобами. Тільки в такому випадку робота над кіношедевром виступатиме

ефективним засобом активізації уваги учнів до літературних першоджерел, сприятиме усвідомленню ними своєрідності інтерпретації художніх творів у суміжному виді мистецтва – кіно.

Висновки. Провідними ученими (О. Бандурою, Н. Волошиною, Є. Пасічником, Б. Степанишиним) кінця ХХ – початку ХХІ ст. обґрунтовано проблему реалізації культурологічного підходу до навчання української літератури на основі міжмистецької взаємодії. Пропоновані вченими-методистами форми, методи й прийоми роботи на уроці української літератури на основі діалогіч-

ної взаємодії суміжних мистецтв сприяють досягненню літературного твору як унікального першоджерела для народження кіномистецького образу, усвідомленню спільного й відмінного в процесі творення словесного й екранного образів і методах їхнього впливу на читача (глядача), розуміння специфіки використання засобів кіномови в літературному тексті. **Перспективи подальшої роботи** вбачаємо в обґрунтуванні культурологічних основ змісту шкільної літературної освіти в історико-педагогічному дискурсі другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наукові основи методики літератури: навчально-методичний посібник для студентів вищих закладів / за ред. д-ра пед. наук, проф., чл.-кор. АПН України Н. Й. Волошиної. Київ : Ленвіт, 2002. 344 с.
2. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах : навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. Київ : Ленвіт, 2000. 384 с.
3. Степанишин Б. І. Викладання української літератури в школі. Методичний посібник для вчителя. Київ : РВЦ «Проза», 1995. 255 с.
4. Яценко Т. О. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : монографія. Київ : Пед. думка, 2016. 360 с.

REFERENCES

1. Naukovi osnovy metodyky literatury [Scientific bases of the literature methodology] : navch.-metod. posib. dlia studentiv vyshch. zakl. / Za red. d-ra ped. nauk, prof., chl.-kor. APN Ukrainy N. Y. Voloshynoyi. Kyiv : Lenvit. 2002. 344 s. [in Ukrainian].
2. Pasichnyk Ye. A. Metodyka vykladannia ukrayins'koyi literatury v serednikh navchal'nykh zakladakh [Methods of Ukrainian literature teaching in secondary schools] : navch. posib. dlia studentiv vyshch. zakl. osvity. Kyiv : Lenvit, 2000. 384 s. [in Ukrainian].
3. Stepanyshyn B. I. Vykladannia ukrayins'koyi literatury v shkoli [Ukrainian Literature teaching at School] : metod. posib. dlia vchytelia. Kyiv : RVC «Proza». 1995. 255 s. [in Ukrainian].
4. Yacenko T. O. Tendencii rozvytku metodyky navchannia ukrains'koi literatury v zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh (druha polovyna XX – pochatok XXI stolittia) [Tendencies in the development of teaching methods of Ukrainian literature in the secondary educational establishments] : monohr. Kyiv : Ped. dumka. 2016. 360 s. [in Ukrainian].